IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

TASAVVUF TA'LIMOTI G'OYALARI ASOSIDA YOSHLARDA IJTIMOIY MAS'ULIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK KONSEPSIYASI

Quvonov Sardor Zokirovich
Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi
Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti
mustaqil tadqiqotchisi
quvonov2017@mail.ru
+998939631880

Annotatsiya. Maqolada tasavvuf ta'limoti g'oyalarining zamonaviy sharoitda yoshlarda ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdagi pedagogik salohiyati ilmiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil etilgan. Tadqiqotda Quyi Zarafshon vohasi – Karmana allomalari (Mavlono Orif Deggaroniy, Shayx Xudoydod Valiy, Qosim Shayx Azizon) ma'naviy merosidagi nafsni jilovlash, halol mehnat, ijtimoiy adolat, vatanparvarlik va daxldorlik g'oyalari ijtimoiy mas'uliyatning manbalari sifatida asoslangan. Muallif tomonidan ushbu g'oyalarni uzluksiz ma'naviy tarbiya tizimiga integratsiya qilishga qaratilgan, oiladan oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarni qamrab oluvchi pedagogik konsepsiya taklif etilgan. Maqolada konsepsiyaning maqsadi, tamoyillari, tarkibiy komponentlari va kutilayotgan natijalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: tasavvuf, ijtimoiy mas'uliyat, ma'naviy tarbiya, pedagogik konsepsiya, yoshlar, Karmana allomalari, naqshbandiylik, "dil ba yor-u dast ba kor", nafsni jilovlash, faol fuqarolik, mafkuraviy immunitet.

Аннотация. В статье с научной и философской точки зрения анализируется педагогический потенциал идей суфизма в формировании социальной ответственности у молодежи в современных условиях. Исследование основано на идеях самообладания, честного труда, социальной справедливости, патриотизма и вовлеченности в духовное наследие оазиса Нижний Зарафшан – ученых-карманов (Мавлона Ориф Деггарони, шейх Худойдод Вали, Косим шейх Азизон) как источниках социальной ответственности. Автор предлагает педагогическую концепцию, направленную на интеграцию этих идей в непрерывную систему духовного воспитания, охватывающую этапы от семьи до высшего образования. В статье рассматриваются цель, принципы, структурные компоненты и ожидаемые результаты концепции.

Ключевые слова: суфизм, социальная ответственность, духовное воспитание, педагогическая концепция, молодежь, ученые-карманы, Накшбанди, «сердце и рука слепы», самообладание, активная гражданственность, идеологическая невосприимчивость.

Abstract. The article provides a scientific and philosophical analysis of the pedagogical potential of Sufi teachings for forming social responsibility in young people under contemporary conditions. Drawing on the spiritual heritage of the scholars of the Lower Zarafshan oasis – the Karmana saints (Mawlana Orif Deggaroniy, Shaykh Khudoydod Vali, Qosim Shaykh Azizon) – the author substantiates the ideas of self-restraint (nafs discipline), honest labour, social justice, patriotism and civic involvement as sources of social responsibility. A pedagogical concept is proposed that integrates these ideas into the system of continuous spiritual education, covering stages from the family to higher education, and outlines its aim, principles, structural components and expected outcomes.

Keywords: Sufism, social responsibility, spiritual education, pedagogical concept, youth, Karmana scholars, Naqshbandi order, "dil ba yor-u dast ba kor", nafs discipline, active citizenship, ideological immunity.

Kirish: Globallashuv va raqamlashuv jarayonlari shiddat bilan kechayotgan bugungi davrda axborot makonining kengayishi yosh avlod ongi va qalbi uchun ham yangi imkoniyatlar, ham jiddiy ma’naviy tahdidlarni keltirib chiqarmoqda. Moddiy farovonlik sari intilishning kuchayishi, ommaviy madaniyat niqobi ostidagi g‘oyaviy xurujlar va qadriyatlar inqirozi shaxsda ma’naviy begonalashuv, ijtimoiy loqaydlik hamda mas’uliyat hissining susayishi kabi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Aynan shu sharoitda yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni – ya’ni o‘z xatti-harakatlari uchun jamiyat va kelajak oldida javobgarlikni his etish, umumiy manfaat yo‘lida faol ishtirok etish ko‘nikmasini – shakllantirish dolzarb pedagogik vazifaga aylanmoqda.

Mamlakatimizda bu yo‘nalishdagi say’-harakatlar davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Xususan, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligini ta’minlash, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va rivojlantirish ustuvor maqsad sifatida belgilangan[1]. “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi” esa ma’naviy tarbiyani uzluksiz, bosqichma-bosqich va tizimli jarayon sifatida tashkil etishni nazarda tutadi[2]. Mazkur vazifalarni hal etishda xalqimizning ko‘p asrlik ma’naviy merosi, ayniqsa, tasavvuf ta’limotining insonparvarlik va axloqiy kamolotga yo‘naltirilgan g‘oyalari muhim metodologik manba bo‘lib xizmat qiladi.

Tasavvuf – islom ma’naviyatining ruhiy, axloqiy va ijtimoiy qirralarini o‘zida mujassam etgan ta’limot bo‘lib, uning markazida insonni o‘z-o‘zini isloh qilish, nafsni tarbiyalash va o‘zgalarga xizmat qilish orqali kamolotga yetishish g‘oyasi turadi. Ushbu g‘oyalarni zamonaviy pedagogik tafakkur bilan uyg‘unlashtirish yoshlar tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada tasavvuf ta’limoti, xususan, Karmana allomalari merosi misolida yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishning yaxlit pedagogik konsepsiyasini ishlab chiqish maqsad qilingan.

Tadqiqotning ilmiy muammosi quyidagicha ifodalanadi: bir tomondan, jamiyatda yoshlarning ijtimoiy mas’uliyatini oshirishga bo‘lgan obyektiv ehtiyoj kuchaymoqda; boshqa tomondan, milliy ma’naviy merosning, jumladan, tasavvuf ta’limotining ushbu mas’uliyatni shakllantirishdagi pedagogik salohiyati hali yetarlicha nazariy asoslanmagan va amaliyotga tizimli tatbiq etilmagan. Maqola ana shu qarama-qarshilikni bartaraf etishga, ya’ni boy ma’naviy merosni zamonaviy tarbiya amaliyotiga ilmiy asoslangan mexanizm orqali olib kirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda tarixiylik, mantiqiylik, tizimlilik, qiyosiy tahlil va germenevtik yondashuv usullaridan foydalanildi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili: Tasavvuf ta’limotining nazariy asoslari, tarixi va namoyandalari merosi keng o‘rganilgan. N.Komilovning tasavvuf falsafasi va uning axloqiy mohiyatiga bag‘ishlangan tadqiqotlari[3] ushbu sohada metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Xojagon-naqshbandiylik tariqatining ma’naviy-axloqiy qadriyatlari N.Safarova tadqiqotlarida[4] tahlil etilgan. Birlamchi manbalardan “Rashahotu aynil-hayot”[5], “Maqomoti Yusuf Hamadoniy”[6],

[1]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. // https://lex.uz/docs/6600413

[2]O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

[3]Komilov N. Tasavvuf. I–II kitob. – Toshkent: Movarounnahr, 2009. – 448 b.

[4]Safarova N. Xojagon tasavvufiy ta’limotida ma’naviy-axloqiy qadriyatlar masalasi: fals. fan. nomz. ... diss. – Toshkent, 2002. – 149 b.

[5]Faxruddin Ali Safiy. Rashahotu aynil-hayot / Fors tilidan Xudoybergan ibn Bekmuhammad tarjimasi; nashrga tayyorlovchilar: M.Hasaniy, B.Umrzoq. – Toshkent, 2004. – 536 b.

“Lamahot” hamda Shayx Xudoydod Valiy “Manoqib”i allomalar hayoti va ta’limotini o‘rganishda asosiy ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda tasavvuf allomalari merosi ko‘proq tarixiy, manbashunoslik va umumfalsafiy jihatdan o‘rganilgan bo‘lib, ularning g‘oyalarini yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishning pedagogik vositasi sifatida tizimli tahlil qilishga yetarlicha e’tibor qaratilmagan. Ushbu maqola aynan mana shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Xorijiy ilmda tasavvuf tariqatlarining ijtimoiy tashkilotchilik vazifasi ingliz sharqshunosi J.S.Trimengem tadqiqotlarida atroflicha yoritilgan; u tariqatlarni nafaqat ruhiy, balki ijtimoiy hayotni uyushtiruvchi institut sifatida talqin qiladi[7]. E.Karimov, J.Ne’matova va S.Ismoilovlarning xojagon-naqshbandiylik va yassaviylik tariqatlariga oid ishlarida ham allomalarning jamiyat hayotidagi faol o‘rni qayd etiladi. Biroq bu tadqiqotlarning aksariyatida mas’uliyat tarbiyasi alohida pedagogik kategoriya sifatida ajratib o‘rganilmagan. Mazkur maqolada esa tasavvufiy meros bevosita ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish nuqtai nazaridan tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar: Ijtimoiy mas’uliyat tushunchasi va uning tasavvufiy ildizlari: Ijtimoiy mas’uliyat – shaxsning o‘z huquq va burchlarini anglagan holda jamiyat, atrof-muhit hamda kelajak avlod oldidagi javobgarligini his etishi va shunga muvofiq harakat qilishidir. Pedagogik nuqtai nazardan u uch tarkibiy komponentdan iborat: anglash (kognitiv), qadriyatga aylanish (emotsional-qadriyatli) va amaliy faollik (xulqiy). Tasavvuf ta’limoti ana shu uch jihatni uzviy bog‘lovchi noyob tarbiyaviy tizimni taklif etadi: u avval insonning ichki dunyosini – niyat va qalbini poklaydi, so‘ngra bu poklikni amaliy xizmat va halol mehnatda namoyon etishni talab qiladi.

Tasavvufda insonning ma’naviy borlig‘i “ruh” va “nafs” o‘rtasidagi kurashga asoslanadi; nafsni jilovlash, ya’ni xudbinlik, ochko‘zlik va manfaatparastlikni tiyish ma’naviy kamolotning birinchi sharti hisoblanadi[8]. Aynan nafs tarbiyasi ijtimoiy mas’uliyatning psixologik poydevorini tashkil etadi: o‘z manfaatini jamiyat manfaatidan ustun qo‘ymaslik, o‘zgalarga ziyon yetkazmaslik va umumiy farovonlik uchun mehnat qilish ko‘nikmasi shu asosda shakllanadi. Naqshbandiylik tariqatining mashhur “dil ba yor-u dast ba kor” (qalb Allohda, qo‘l mehnatda) tamoyili ma’naviy yuksaklikni ijtimoiy faollik va halol mehnatdan ayri tasavvur etmaydi – bu esa zamonaviy faol fuqarolik g‘oyasi bilan ohangdoshdir.

Tasavvuf ta’limotida ijtimoiy mas’uliyatning yana bir muhim manbai – muhosaba, ya’ni inson har kuni o‘z niyat va xatti-harakatlarini o‘zi tahlil qilib, vijdoni oldida hisob berishi amaliyotidir. Muhosaba shaxsda o‘z-o‘zini nazorat qilish, xatolarni tan olish va tuzatish ko‘nikmasini tarbiyalaydi. Bu esa zamonaviy pedagogikadagi refleksiya (o‘zini anglash) va ichki mas’uliyat tushunchalari bilan bevosita uyg‘unlashadi. Demak, tasavvufiy tarbiya tashqi nazoratga emas, balki shaxsning ichki vijdoniy javobgarligiga tayanadi – bu mas’uliyat tarbiyasining eng samarali va barqaror shaklidir.

Javonmardlik (futuvvat) g‘oyasi – ijtimoiy mas’uliyatning tasavvufiy ifodasi: Tasavvuf ta’limotida ijtimoiy mas’uliyat g‘oyasi eng yorqin tarzda javonmardlik (futuvvat) institutida namoyon bo‘ladi. Javonmardlik – mardlik, saxovat, ahdiga vafodorlik, kuchsizni himoya qilish

[6]Hoja Abduxoliq G‘ijduvoniy. Maqomoti Yusuf Hamadoniy / tarjima va so‘z boshi: S.Sayfulloh, N.Hasaniy. – Toshkent: Movarounnahr, 2018.

[7]Trimengem J.S. Sufiyskie ordeni v islame / per. s angl. – Moskva: Nauka, 1989.

va el-yurt manfaati yo‘lida fidoyilik kabi fazilatlarni qamrab oluvchi axloqiy-ijtimoiy ta’limot bo‘lib, u hunarmandlar va kasb-kor ahli orasida keng tarqalgan edi[9]. Futuvvat tamoyillari halol mehnatni ulug‘lash, kasbga vijdonan yondashish, jamoaviy hamjihatlik va muhtojlarga ko‘maklashishni shaxsiy burch darajasiga ko‘taradi. Bu jihatlar bevosita bugungi kunda yoshlarda kasbiy mas’uliyat, mehnat axloqi va ijtimoiy birdamlikni tarbiyalashga xizmat qila oladi.

Javonmardlik g‘oyasining zamonaviy ta’lim-tarbiya tizimida qayta jonlantirilishi yoshlarda “o‘zim uchun emas, el uchun” degan ijtimoiy pozitsiyani shakllantirishga imkon beradi. Volontyorlik harakati, o‘zaro yordam tashabbuslari va kasbiy halollik aynan futuvvat axloqining zamonaviy ko‘rinishlari sifatida talqin qilinishi mumkin. Shu tariqa, tasavvufiy meros mavhum tarixiy hodisa emas, balki yashovchan tarbiyaviy resurs sifatida namoyon bo‘ladi.

Karmana allomalari merosida ijtimoiy mas’uliyat omillari: Quyi Zarafshon – Karmana vohasi tasavvuf allomalarining merosi ijtimoiy mas’uliyat tarbiyasi uchun boy manba beradi. Mavlono Orif Deggaroniy faoliyatida ma’naviyat va mehnatning uzviyligi yaqqol namoyon bo‘ladi: u qalbiy (xufya) zikr bilan birga halol kasb-hunar, mehnatsevarlik va saxovatni targ‘ib etgan, ustoz-shogird munosabatlari orqali mas’uliyat va izchillik fazilatlarini tarbiyalagan[10]. Uning ta’limotida ma’naviy yetuklik yakka shaxsning ichki holatigina emas, balki jamiyatga naf keltiruvchi amaliy faoliyatda namoyon bo‘ladigan mas’uliyat sifatida talqin qilinadi.

Tarixiy manbalarga ko‘ra, Mavlono Orif Deggaroniy Xojagon tariqati ta’limotini shakllantirish va takomillashtirish jarayonida bevosita ishtirok etgan; aynan uning faoliyatida qalbiy zikrning ustuvorligi va “dil ba yor-u dast ba kor” tamoyilining qaror topishi ko‘zga tashlanadi. Bu tamoyil tariqat ahlini dunyodan butunlay voz kechishga emas, balki jamiyat ichida yashab, halol mehnat qilgan holda ma’naviy poklikni saqlashga da’vat etgan. Pedagogik nuqtai nazardan bu yondashuv yoshlarni ham ilmiy-kasbiy faoliyatga, ham ma’naviy mas’uliyatga bir vaqtda yo‘naltirish imkonini beradi – ya’ni ma’naviyat hayotdan ajralgan mavhumlik emas, balki kundalik mehnat va muomalada namoyon bo‘luvchi amaliy fazilat sifatida tarbiyalanadi.

Shayx Xudoydod Valiy merosida ijtimoiy mas’uliyatning yorqin ko‘rinishlari – xalq dardi bilan yashash, ijtimoiy adolat, bag‘rikenglik va mehnat madaniyati o‘z ifodasini topgan. “Manoqib”da keltirilishicha, alloma muhtojlarga ko‘maklashishni o‘z burchi deb bilgan, qarovsiz qo‘riq yerlarni o‘zlashtirib dehqonchilik qilish orqali jamoani halol mehnat va hamjihatlikka chorlagan[11]. Bu g‘oyalar bugungi kunda ekologik madaniyat, mehnat tarbiyasi va ijtimoiy hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirishda metodologik asos bo‘la oladi.

Qosim Shayx Azizon faoliyatida vatanparvarlik, yurt tinchligini ta’minlash va mamlakat taqdiriga daxldorlik hissi ustuvor o‘rin tutadi. “Lamahot”da uning jamiyatdagi ijtimoiy ziddiyatlarni bartaraf etishga, el-yurt osoyishtaligini saqlashga qaratilgan tashabbuskorligi qayd etiladi[12]. Bu fazilatlar yoshlarda fuqarolik mas’uliyati, vatanga sadoqat va ijtimoiy tahdidlarga nisbatan faol pozitsiyani tarbiyalashda ibratli namuna bo‘lib xizmat qiladi. Shu tariqa, Karmana

---

[9]Husayn Voiz Koshifiy. Futuvvatnomai sultoniy yoxud javonmardlik tariqati / nashrga tayyorlovchi: N.Komilov. – Toshkent: A’lo, 1994.

[10]Kandaxarov A. va boshqalar. Buyuk valiy, ulug‘ alloma, atoqli tarbiyachi (Hazrat Mavlono Orif Deggaroniy hayoti va faoliyati haqida). – Toshkent: Sahhof, 2021. – 232 b.

[11]Ulug‘ avliyo Shayx Xudoydod Valiy (Hazrat Azizon Shayx Xudoydod Valiy maqomotlari) / tarjima va izohlar muallifi Sayfiddin Sayfulloh. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 272 b.

[12]Olim Shayx Azizon. Lamahot. Yassaviya tariqati pirlari maqomoti / forschadan K.Kattayev, A.Narzullayev tarjimasi. – Samarqand, 2007. – 192 b.

allomalari merosida ijtimoiy mas’uliyatning to‘rt asosiy omili – mehnatga mas’uliyat, jamiyatga mas’uliyat, vatanga mas’uliyat va tabiatga mas’uliyat – yaxlit tizimda namoyon bo‘ladi.

Yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishning pedagogik konsepsiyasi

Yuqoridagi tahlil asosida ishlab chiqilgan pedagogik konsepsiyaning maqsadi – tasavvuf ta’limotining insonparvar g‘oyalarini zamonaviy ta’lim-tarbiya tizimiga uyg‘unlashtirish orqali yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni izchil shakllantirishdan iborat. Konsepsiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1) Ma’naviyat va mehnat uyg‘unligi tamoyili – ichki ma’naviy poklik amaliy mehnat va ijtimoiy foydali faoliyatda namoyon bo‘lishi lozim (“dil ba yor-u dast ba kor”).

2) Bosqichlilik va uzluksizlik tamoyili – tarbiya oiladan boshlanib, ta’limning barcha bosqichlarida izchil davom ettiriladi.

3) Milliylik va umuminsoniylik uyg‘unligi – milliy-diniy meros umumbashariy qadriyatlar bilan muvofiqlashtiriladi.

4) Ibrat va namuna tamoyili – allomalar hayoti va faoliyati tarbiyaviy o‘rnak sifatida taqdim etiladi.

5) Faollik va daxldorlik tamoyili – yoshlar ijtimoiy jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylantiriladi.

Konsepsiya uch tarkibiy komponentni qamrab oladi: kognitiv (tasavvuf allomalari merosi va ijtimoiy mas’uliyat haqidagi bilimlar), emotsional-qadriyatli (mas’uliyat, halollik, saxovat va vatanparvarlikni shaxsiy qadriyatga aylantirish) hamda faollik-amaliy (volontyorlik, mehnat va ijtimoiy loyihalarda ishtirok). Ushbu komponentlarni amalga oshirish quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

1-jadval

Yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishning mexanizmi, uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi misolida

№	Bosqichlar	Integratsiya mexanizmi (tasavvufiy-ma’naviy yondashuv asosida)
1	**Birinchi bosqich — oilada** (homila davri va 0–3 yosh)	- Homila davridan boshlab ota-onalarga tasavvufiy-axloqiy qadriyatlar asosida psixologik-pedagogik tavsiyalar berish (halollik, poklik, qalb tarbiyasi). - Oilada muhitni ruhiy poklik asosida shakllantirish: zikr, duolar, ijobiy nutq madaniyati. - Ma’naviy tarbiyaviy jihatlari bo‘rttirilgan multifilmlar yaratish va oilaviy muhitda muntazam foydalanish. - Bahouddin Naqshband ta’limotidagi “Dil ba yor-u dast ba kor” g‘oyasini ota-onalar ongiga singdirish orqali farzand tarbiyasiga tatbiq etish.
2	**Ikkinchi bosqich — maktabgacha ta’lim** (3–6/7 yosh)	- Tasavvuf allomalari hayotidan olingan ibratli voqealar asosida audio ertak va hikoyalar to‘plamini yaratish. - Bolalar psixologiyasiga mos holda yaxshilik, mehr, sabr, rostgo‘ylik kabi tushunchalarni obrazli shaklda yetkazish. – Karmana pirlari hikmatlari asosida sodda, qisqa tarbiyaviy matnlar ishlab chiqish. - Rolli o‘yinlar va sahnalashtirilgan mashg‘ulotlar orqali axloqiy xulq modellarini shakllantirish.

3	**Uchinchi bosqich — umumiy o‘rta ta’lim** (7–17 yosh)	- Boshlang‘ich sinflarda tasavvufiy axloqiy qadriyatlarni oddiy ijtimoiy odob shakllari orqali singdirish (hurmat, sabr, kamtarlik, tozalik va ozodalikni.). - Yuqori sinflarda tasavvuf ta’limotidagi tariqat talablari, qoidalari va bilimlarini ijtimoiy hayot bilan integratsiya qilish. – Karmana pirlari hayotidan axloqiy-falsafiy g‘oyalarni tahliliy o‘rganish. - Munozara, esse va loyihaviy ishlanmalar orqali o‘quvchilarda mustaqil ma’naviy tafakkurni rivojlantirish. Amaliy mehnatga o‘rgatuvchi jismoniy topshiriqlarni yo‘lga qo‘yish.
4	**To‘rtinchi bosqich — yoshlar** (15–30 yosh, OTM, kasb-hunar va band bo‘lmaganlar)	- Tasavvufiy meros asosida shaxsiy kamolot, o‘zini anglash va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantiruvchi treninglar tashkil etish. - Karmana pirlari ta’limotidagi nafsni tarbiyalash va axloqiy poklanish konsepsiyasini zamonaviy hayotga moslashtirish. - Talaba-yoshlar uchun “ma’naviy yetuklik modeli”ni ishlab chiqish (ilm, amal va ixlos birligi asosida). - Ijtimoiy loyihalar, volontyorlik faoliyati va jamoat ishlari orqali tasavvufiy qadriyatlarni amaliy hayotga tatbiq etish. - Raqamli platformalarda (podkast, video-ma’ruzalar) tasavvuf allomalari merosini ommalashtirish.

Konsepsiyani amalga oshirishning kutilayotgan natijasi – ichki ma’naviy yetuklik bilan ijtimoiy faollikni uyg‘unlashtirgan, halol mehnatga ko‘nikkan, vatani va jamiyati oldidagi mas’uliyatini chuqur anglagan barkamol shaxsni tarbiyalashdir. Bunda baholash mezonlari sifatida bilim darajasi emas, balki yoshlarning ijtimoiy loyihalardagi ishtiroki, mehnatga munosabati va axloqiy xulq ko‘rsatkichlari xizmat qiladi.

Konsepsiya doirasida quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq: ibrat va namuna metodi (allomalar hayotidan olingan qissalar va ibratli voqealar tahlili); muammoli-munozarali metod (axloqiy dilemmalarni hal etish orqali mas’uliyatli qaror qabul qilishga o‘rgatish); loyiha metodi (ijtimoiy ahamiyatga molik kichik loyihalarni mustaqil amalga oshirish); mehnat va xizmat metodi (volontyorlik va jamoaviy mehnat orqali mas’uliyatni amaliyotda mashq qilish) hamda refleksiya (muhosaba) metodi (o‘z xatti-harakatini muntazam tahlil qilish). Mazkur metodlarning uyg‘unligi mas’uliyatni nafaqat bilim, balki barqaror xulq-atvor sifatida shakllantirishga imkon beradi.

Konsepsiyaning bugungi kun uchun ahamiyati

Taklif etilayotgan konsepsiyaning dolzarbligi raqamli davr muammolari bilan bevosita bog‘liq. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalayotgan g‘oyaviy tahdidlar, ommaviy madaniyat ta’siri va ijtimoiy loqaydlik sharoitida tasavvufning nafsni tiyish, halol mehnat va o‘zgalarga xizmat qilish g‘oyalari yoshlar ongida sog‘lom mafkuraviy immunitetni mustahkamlashga xizmat qiladi[13]. Allomalarning ibratli faoliyati zamonaviy volontyorlik, ekologik tashabbuskorlik va fuqarolik faolligi shakllarida qayta hayotga tatbiq etilishi mumkin. Bu esa “Yangi O‘zbekiston – Uchinchi Renessans” g‘oyasi ilgari surayotgan ma’naviy yuksalish vazifalariga to‘liq mos keladi[14].

[13]Husayn Saraxsiy. Manoqibi sa’diya. Xo‘ja Islom maqomotlari / forschadan H.To‘rayev tarjimasi. – Buxoro, 2002. – 52 b.

[14]Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 288 b.

Bundan tashqari, taklif etilayotgan konsepsiya ta’limning amaliy ehtiyojlariga ham javob beradi. Maktab va oliy ta’lim muassasalarida “Tarbiya”, “Ma’naviyat asoslari”, “Dinshunoslik” va “Falsafa” fanlari doirasida tasavvuf allomalari merosiga oid mavzularni ijtimoiy mas’uliyat tarbiyasi bilan bog‘lash, qadamjolarga uyushtiriladigan ma’rifiy sayohatlar va ziyorat turizmini tarbiyaviy maqsadlarda tashkil etish mumkin. Bu esa nazariy bilimni amaliy faollik va his-tuyg‘u bilan bog‘lab, mas’uliyatni yaxlit tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu ma’noda, milliy ma’naviy meros zamonaviy ta’lim mazmunini boyitishning samarali manbai sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa:

Ma’naviy tarbiya masalasi globallashuv va raqamli taraqqiyot sharoitida tobora dolzarblashib bormoqda. Texnologik yutuqlar insoniyatga misli ko‘rilmagan imkoniyatlar bilan birga, agar ma’naviy poydevordan ayri qo‘llanilsa, axloqiy tanazzul va begonalashuv xavfini ham keltirib chiqarmoqda. Aynan shunday vaziyatda tasavvuf ta’limotining insonparvarlik, halollik, mas’uliyat va o‘zgalarga xizmat qilish g‘oyalari xulq-atvor va axloq buzilishlarining oldini oluvchi ma’naviy to‘siq hamda ilm-fan yutuqlarini insonparvarlashtiruvchi qadriyatlar tizimi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Tasavvuf ta’limotidagi nafsni jilovlash, halol mehnat, ijtimoiy adolat va o‘zgalarga xizmat qilish g‘oyalari yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishning chuqur ma’naviy-falsafiy asosini tashkil etadi.

2. Tasavvufiy javonmardlik (futuvvat) institutida ijtimoiy mas’uliyatning klassik ifodasi mujassam bo‘lib, undagi halol kasb, jamoaviy hamjihatlik va fidoyilik g‘oyalari zamonaviy volontyorlik va faol fuqarolik shakllarida qayta tatbiq etilishi mumkin.

3. Karmana allomalari – Mavlono Orif Deggaroniy, Shayx Xudoydod Valiy va Qosim Shayx Azizon merosida ijtimoiy mas’uliyatning to‘rt omili – mehnatga, jamiyatga, vatanga va tabiatga mas’uliyat – yaxlit namoyon bo‘lib, ular zamonaviy tarbiya uchun ibratli manbadir.

4. Ishlab chiqilgan pedagogik konsepsiya beshta tamoyil, uchta tarkibiy komponent va uchta bosqichni qamrab oladi hamda tasavvuf g‘oyalarini “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi” doirasiga integratsiya qilishga xizmat qiladi.

5. Konsepsiyani amaliyotga joriy etish yoshlarda mafkuraviy immunitet, faol fuqarolik pozitsiyasi va ma’naviy yetuklikni mustahkamlashga, milliy ma’naviy merosning tarbiyaviy salohiyatidan samarali foydalanishga imkon beradi.

Umuman olganda, tasavvuf ta’limotining ijobiy jihatlari – nafsni jilovlash, vijdoniy nazorat (muhosaba), halol mehnat va bag‘rikenglik – yoshlarni zamonaviy axloqiy tahdidlardan asrovchi mustahkam ma’naviy himoya vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Bu meros yutuqlarni inkor etmaydi, aksincha, ilm-fan va texnologiyani ezgu maqsadlarga – inson va jamiyat manfaatiga – yo‘naltirib, ularni insonparvarlik mezonlari bilan boyitadi. Shu ma’noda tasavvufiy qadriyatlarni zamonaviy ta’lim-tarbiya tizimiga uyg‘un tarzda singdirish nafaqat milliy ma’naviy o‘zlikni saqlash, balki bilim bilan vijdonni, taraqqiyot bilan ma’naviyatni muvozanatda rivojlantirishning kafolatidir. Aynan shu uyg‘unlik barkamol, mas’uliyatli va insonparvar yosh avlodni tarbiyalashning ma’naviy negizini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni // Lex.uz: huquqiy axborot tizimi. – https://lex.uz/docs/6600413
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 288 b.

4. Komilov N. Tasavvuf. I–II kitob. – Toshkent: Movarounnahr, 2009. – 448 b.
5. Faxruddin Ali Safiy. Rashahotu aynil-hayot / Fors tilidan Xudoybergan ibn Bekmuhammad tarjimasi; nashrga tayyorlovchilar: M.Hasaniy, B.Umrzoq. – Toshkent, 2004. – 536 b.
6. Hoja Abduxoliq G‘ijduvoniy. Maqomoti Yusuf Hamadoniy / tarjima va so‘z boshi: S.Sayfulloh, N.Hasaniy. – Toshkent: Movarounnahr, 2018.
7. Olim Shayx Azizon. Lamahot. Yassaviya tariqati pirlari maqomoti / forschadan K.Kattayev, A.Narzullayev tarjimasi. – Samarqand, 2007. – 192 b.
8. Ulug‘ avliyo Shayx Xudoydod Valiy (Hazrat Azizon Shayx Xudoydod Valiy maqomotlari) / tarjima va izohlar muallifi Sayfiddin Sayfulloh. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 272 b.
9. Husayn Saraxsiy. Manoqibi sa’diya. Xo‘ja Islom maqomotlari / forschadan H.To‘rayev tarjimasi. – Buxoro, 2002. – 52 b.
10. Kandaxarov A. va boshqalar. Buyuk valiy, ulug‘ alloma, atoqli tarbiyachi (Hazrat Mavlono Orif Deggaroniy hayoti va faoliyati haqida). – Toshkent: Sahhof, 2021. – 232 b.
11. Safarova N. Xojagon tasavvufiy ta’limotida ma’naviy-axloqiy qadriyatlar masalasi: fals. fan. nomz. ... diss. – Toshkent, 2002. – 149 b.
12. Trimengem J.S. Sufiyskie ordeni v islame / per. s angl. – Moskva: Nauka, 1989.
13. Husayn Voiz Koshifiy. Futuvvatnomai sultoniy yoxud javonmardlik tariqati / nashrga tayyorlovchi: N.Komilov. – Toshkent: A’lo, 1994.